

Marčansko-Svidnička eparhija za vrijeme vladika Gabre i Vasilija Predojevića i Save Stanislavića.

Historia episcopatus graeco-catholici Marčensis-Svidnicensis tempore episcoporum Gabrielis et Basilii Predojević [1642-1648] et Sabae Stanislavić [1644-1661].

Dr. Janko Šimrak.

SUMMARIUM:

Narratur vita et opera trium episcoporum unitorum dioeceseos Marčensis et Svidnicensis: Gabrielis et Basilii Predojević et Sabae Stanislavić. Quae narratio archiviis Vaticano, almae ecclesiae Zagrabiensis et Academiae Slavorum Meridionalium Zagrabiensis fundatur. Quamquam Gabriel Predojević et Sabas Stanislavić in Peć ad patriarcham Serborum, ut consecrarentur, profecti sunt, tamen uniti existimandi sunt, cum fidem catholicam uterque confessi sint et Sabas Romam se contulerit, quod Gabriel quoque facturus fuisset provecta aetate confectus esset. Eorum profectio in Peć studiis potius nationalibus tribuenda est, quae eo tempore, quo Serborum universa natio Turcarum servitio subiacebat, omnia in unum patriarcham conferebantur. Eo factum est, ut patriarcham omnes et in primis episcopi venerari debuerint. Praeterea patriarchae in partes Christianas legatos suos mittebant, visendis non modo ecclesiis sed etiam operibus episcoporum marcensium ideoque episcopi eorum auctoritate compulsi ab iis consecrationem petere debebant. Episcopus Basili Predojević catholicus fuit, qui nunquam in Peć ad patriarcham iter fecit. Romae confirmationem obtinere non potuit, quia eo tempore inter episcopatum marcensem et episcopos Zagrabienses contentio orta est de titulo et independentia episcoporum marcensium.

Ex uno argumento in hoc tractatu contento patriarcham aliquod genus indulgentiarum distribuisse maximaque severitate in suos subditos usum esse apparet.

Gabre Predojević, treći marčansko-svidnički vladika (1642—1644.).

Maksim Predojević, »Vratanjski« vladika, umro je u proljeće 1642. god. Njegovim nasljednikom proglašen je kaluder u manastiru Marča Gabre Predojević. Zagre-

bački biskup Benedikt Vinković upro je sve sile, da na dvoru osujeti Gabrino imenovanje za vladiku. Radi toga upravo je na kralja 20. jula 1642. god. predstavku, u kojoj na početku veli: »In memoriam benigne vestra sacratissima maiestas revocare poterit, qualiter apud eandem mediante agente meo demisse institerim, quatenus in locum demortui episcopi Valachorum in dioecesi mea Zagrabiensi residentium alium eisdem Valachis praeficeret episcopum et quidem catholicum, vel si eisdem Gabrielem Valachum, Basilianum monachum, in episcopum dare vellet, id non secus faceret, quam ut prius idem catholicus fieret«.¹

O imenovanju Gabre Predojevića za biskupa povelu se živo dopisivanje između papinske nuncijature u Beču i kongregacije de Propaganda fide u Rimu. Tajniku kongregacije Ingoliju piše bečki nuncij Gašpar, nadbiskup atenski, 13. septembra 1642. god., da je kralj naložio, da novi Vratanski biskup Gabre Predojević mora položiti ispovijest katoličke vjere u njegove ruke na način, kako je to odredila kongregacija. Međutim da imade već više tjedana, da se Gabre nije ni pokazao pred nuncijem. Vrlo je dobro, da je došao u Beč kao izaslanik zagrebačkog biskupa Vinkovića jedan kanonik. Nuncij će posredovati, da on govori u ime biskupovo sa samim kraljem. On će ga osokoliti, da govori slobodno punu istinu o vlaškom vladičanstvu.² Iz ovoga se pisma razabira, da je Gabre imenovan od kralja prije 23. augusta 1642. i da prema tomu nije Vinković uspio sa svojom opozicijom. Nadalje se vidi, da je Gabre imenovan vladikom pod uslovom, da položi ispovijest vjere pred nuncijem i da se dade posvetiti u Rimu od jednoga sjedinjenoga

¹ Libelli supplices, arch. eccles. Zagrab. I, 126. Na hrptu je napisano: »Vinkovics Benedictus, Zagrabiensis episcopus de Gabriele Valacho pro graeci ritus unitorum episcopo constituendo«. Malo niže stoji napisano: »Ungarische Canzlei«. U istom arhivu među Ecclesiastica XI, A. vol. II, 8/87 nalazi se isti akt.

² Archivio della S. C. de Prop. fide Lettere antiche, vol. 85 (Lettere di Svezzeria, Germania, Polonia, Boemia ed Ungaria 1642, fol. 119). Nuncij spominje Ingolijevo pismo od 23. augusta 1642. god., koje se ticalo imenovanja Gabre. Ističe, da će u predmetu imenovanja vlaškog biskupa poslati opširni izvještaj, kojega do sada nije poslao na intervenciju Gabre Predojevića.

rusinskoga biskupa. Na taj je uvjet Gabre pristao. Ta nam činjenica dokazuje, da je Predojević bio sjedinjeni biskup.³ Iz pisma vidi se i to, da je Gabre prilikom imenovanja dobio naslov svojih predšasnika Vratanje i Maksima Predojevića »Vratanjski«. Petar Petretić, zagrebački biskup, u jednom izvještaju, koga je poslao 3. juna 1663. god. isusovcu Galleru u Wien, kaže, da je Vinković protestirao protiv »Vratanjskoga« titula kod nuncija, kod kongregacije u Rimu i kod kraljevskog kancelara. »Tandem visohoc dominus modernus primas Hungariae et arhiepiscopus Strigoniensis, pro tunc autem cancellarius (Gjuro Lippay, tada biskup »Agriensis«), dum nimirum Gabriel, tertius Valachorum episcopus, mortuo Maximo in aula hunc valachicum episcopatum sollicitasset et promississet catholicismum, ut supra, noluit illi dare hunc Vrettaniensem titulum, sed inventum est, ut detur illi unus titulus iam destructorum Hungariae episcopatum, qui de collatione suae maiestatis esset, ad quem a Romano Pontifice confirmari ac tandem ab uno Ruthenorum unito episcopo ritu graeco consecratur exercentque pontificalia

³ Manojlo Grbić (Karlovačko vladništvo op. c. I. 206.) tvrdi, da je Maksim zatvoren u tamnicu i da je u njoj po svoj prilici i umro, što je narod branio protiv rimske vjere i protiv gospodске samovolje. Dakako da je to pakosna seoska izmišljotina, koja dolikuje samo Grbiću.

Dr. Ivić (Iz historije crkve hrv.-slav. Srba op. c. p. 6. 7) priznaje, da je Maksim obećao, da će poći u Rim na potvrdu i posvetu i da je položio ispovijest katoličke vjere, ali ujedno naglasuje, da je sve to činio iz straha. Ako su prva trojica marčanskih vladika polagala ispovijest katoličke vjere iz samoga straha, ako su davali obećanja, da će polaziti u Rim na posvetu i potvrdu samo iz straha pred kraljem, kako to, da se nisu istoga kralja bojali, kad su polazili preko granice u Tursku u Peč i kako to, da radi toga nisu bili svrgnuti, premda su zagrebački biskupi i Rim predlagali, da budu svrgnuti?

Kandidati za marčansko vladništvo, koje je legalnim putem provelo ujedinjenje sa rimskom crkvom, dakako da su morali biti sjedinjeni i da su morali polagati ispovijest vjere, koja se ispovijest u ostalom polaže i kod svakog postavljanja u viši crkveni čin. Dr. Aleksa Ivić voli drugim predbacivati, da svašta »drljaju«, a evo ovo njegovo pisanje je jedno obično »mrmljanje«. Mjesto da se na osnovu historičkih dokaza iznesu razlozi, zašto su prve vladike marčanskog vladništva polagale ispovijest katoličke vjere i polazili u Peč, prikazuje se te ljude kao neke beskarakterne bizantinske lažove.

codem ritu graeco inter Valachos cum consensu ordinariorum, in quorum dioecesibus, quorum vel maxima copia est in Zagrabieni diocesi, Valachi residerent. Datusque est dicto Gabrieli, tertio episcopo, titulus Suidnicensis ecclesiae, quod patet ex eius donatione, cuius exemplar in cancellaria Hungariae habetur mihique anno praeterito par inde communicatum est.«⁴ U velikoj informaciji kaže isti Petretić o imenovanju Gabre Predojevića, da je dobio vlaško vladičanstvo »sub eodem, ni fallor, titulo Vrataniensi, eodem quo Maximus Predojevič modo, fraudulententer ac dolose.« U isusovačkom izvještaju stoji: »Sede huius vacante (Petretić i ovo izvješće tvrde, da je iza smrti Vinkovićeve imenovan Gabre vladikom, što ne stoji, jer je Predojević imenovan u augustu 1642., a Vinković je umro početkom decembra 1642.) prodiit ex eodem Martschensi monasterio alius caluger, eiusdem cum antecessore cognomine et farinae Gabriel Predojevič. Pollicetur omnia optima sicut prior, vladicatum obtinuit, non tamen sub titulo Vrataniensis, sed Svidnicensis episcopi ita agente domino Georgio Lippai, tunc cancellario regni Hungariae, postea archiepiscopo Strigoniensi.«

Tu po prvi puta dolazi za Marčanske biskupe naslov »Svidnicensis«, koji će toliko jada zadati ujedinjenim vladikama, jer se titul vazda smatrao kao latinski, a »episcopus graecus non est capax tituli latini«. To će biti novo oružje u borbi protiv samostalnosti marčanskih biskupa.

Kako je ugarska kancelarija došla do ovoga titula, ne može se sigurno kazati. Petar Petretić u svom izvještaju od 1667. god. kaže o njemu: »Titulus episcopatus (ut vocant) Svidnicensis in Croatia vix non dixerim etiam in rerum natura non reperitur, nam in his partibus est iste Zagrabienensis titulus, qui continet totum regnum Sclavoniae et ex regno Hungariae magnam partem comitatus Szaladiensis et Simighiensis, item magnam partem Croatiae; in Croatia Modrusiensis sive Corbaviensis et Sirmiensis, qui continet totum regnum Bosniae. De Svidnicensi vero nullus locus invenitur, in quo existere et ostendi posset hic. Dixi: vix non dixerim titulum Svidnicensem in rerum natura non

⁴ Epistolae episcop. Zagrab. archivum eccles. Zagrab. I, 99.

reperiri, nam licet per quempiam in serie aliorum titularum episcopalium in decreto regni Hungariae insertus esset, inde tamen, ubi et in qua parte regni Hungariae vel aliorum partium ei annexarum situatus est, non eliceretur, nec elici potest, nisi coniectura et literarum quarundam ex his, quibus modo scribitur, omissis et aliarum, quae ex usu pronuntiationis, quarundam nationum quasi idem sonarent, adiectis eius nominis titulum episcopalem enucleaverit. Habetur in Transilvania primaria fere et celebris civitas *Cibinum*, germanice *Hermanstoth* nomine, quam Saxones inhabitant. In hac geographicus atlas minor nuncupatus in tabula *Transylvaniae* in narratione urbium *Transylvaniae* dicit esse ecclesiam cathedralem. Author *Barbosa*⁵ vero libro primo, capite septimo, pagina 48 De officio et potestate episcopi in serie episcopatum provinciae *Colocensis* etiam *Cibinensis* in *Transilvania* episcopatus titulum expresse designat et ponit. Quod autem non *Cibinensis*, ut antea, sed *Svidnicensis* modo scribitur, dici potest, quod natio illa Saxonica, cum sit Germana, literam *Z* eo sono, quo literam *C* pronuntiat, exindeque omissa litera *C*, quia prius scribebatur, ponit suo modo literam *Z* loco eiusdem. Deinde loco literae *B*, uti solet, et pronuntiat duabus literis *W* et primum illud nomen *Cibinum* his tribus *ZIWINUM* scribit et enuntiat ipsa natio, ut prius *Cibinum*«. Slaveni su od toga načinili: *Svidnicensis*. *Petretić* u tom izvještaju dodaje i ovo: »An autem sit iste titulus *Svidnicensis* alter praeter titulum episcopatus *Transylvaniensis*, vel vero sit unus et idem cum *Transylvaniensi*, qui aliter *Albensis* a civitate *Alba Julia* nomen accipiens dicitur, dubitat *Barbosa*, nec ego decidendi habeo fundamentum.«

Isti *Petretić* prikazujući vladiku *Vasilija Predojevića*, ističe, da nije u *Beču* mogao tražiti imenovanje pod naslovom vladike *Vratanjskoga*, jer je taj naslov izmišljen i prevaran i jer nije odobren od svete *Stolice*. Radi toga »obtinuit titulum *Svidnicensis Ecclesiae* in provincia *Colocensi* archiepiscopatus in *Hungaria*, sed sub potestate infidelium constitutae«. *Isusovačko* izvješće veli: »Hic (*Gabre Predojević*) a caesare *Fer-*

⁵ Augustin Barbosa, portugalski pisac crkvenog prava, rodio se 1589. i umro 1649. Mnogo je radio na literarnom polju.

dinando III. impetravit vladicatum sub titulo Svidnicensis episcopatus, qui est sub colocensi archiepiscopatu in Turcia.« U imenovanju Vasilija Predojevića god. 1644. veli se također, da je dobio »episcopatum Svidnicensem sub archiepiscopatu Colocensi existentem« (Theiner, Monum. Slav. Merid. II, 128).

U pismu đurškog biskupa Leopolda Kolonića od 21. oktobra 1686. god. veli se: »Cum episcopus Suidensis solo titulo absque consecrationis privilegio gaudeat... hinc ut consecrari queat, a sua Sanctitate Platensis episcopatus cum annexa consecrationis facultate conferri solet.«⁶ U drugim spomenicima, koji se nalaze u vatikanskom arhivu, dolazi redovito mjesto »Svidnicensis« titul »Svitensis«. To bi nas moglo dovesti do pomisli, da je ovaj naslov načinjen u ugarskoj kancelariji prema prijašnjem nazivu rimokatoličke crkve »Sviju Svetih« u Marči.⁷ Međutim na osnovu gornjih dokumenata sigurno se može zaključiti, da je ovaj naslov pripadao biskupiji, koja tada nije postajala i koja se nalazila na teritoriju kaločke nadbiskupije, da je bio latinski, a ne grčki.⁸

U predmetu imenovanja Gabre Predojevića svidničkim vladikom upravio je apostolski nuncij na bečkom dvoru prefektu kongregacije de Propaganda fide pismo 27. septembra 1642. god. U pismu se kaže, da je kod nuncija prije nekoliko dana bio ugarski kancelar i da mu je izjavio u ime kraljevo, da

⁶ Archivio Vaticano, Nunziatura di Germania 212 col. Dr Borković. U pismu se radi o imenovanju Marka Zorčića vladikom nakon smrti Pavla Zorčića.

⁷ Dr. Aleksa Ivić (Iz historije crkve hrv.-slav.-Srba op. c. p. 9.) tvrdi, da »Svidnicensis« dolazi od Svidnika u podkarpatskoj Rusiji u današnjoj prjaševskoj eparhiji. To je tvrdnja bez razloga.

⁸ Archivio Vaticano, Nunziatura di Germania 212. Izvještaj Kolonića bečkom nunciju. Ibid. 214. p. 37. Pismo Fr. kardinala Buonviti kardinalu Cybo, prvom ministru i državnom tajniku, iz Wienera 18. januara 1688. Tu se veli u početku: »Sarebbe necessario dissentire presto il negotio del vescovo Platense, o sia Svitense...«

O Svidničkom naslovu činjene su najsmjelije kombinacije. Bilo ih je, koji su ga dovodili u vezu sa starom biskupijom u Dalmaciji »S u a c e n s i s«, koja je potpadala pod splitsku metropoliju (Farlati, Illyrici sacri op. c. I, 308). Drugi su izvodili ovo ime od S e b e t i u m, pače od Cetina, koje su eparhije potpadale pod pečku patrijaršiju (Nilles, Symbolae II, 740).

je na mjesto pokojnoga vladike Maksima određen za vladiku kaluder reda Sv. Vasilija. Budući da je on raskolnik, radi toga želi kralj na svaki način, da položi ispovijest vjere u ruke nuncija i da dođe u Beč svake treće godine, da se vidi prvo, da li je ustrajan u ispovijedanju katoličke vjere, ili je otpao, i drugo, da li imade pristanak zagrebačkog biskupa, pošto su Vlasi u njegovoj biskupiji. Nuncij je na ovu poruku odgovorio, da se ne može složiti s predloženom osobom, jer je Gabre malo učen, i radi toga tvrdoglav u raskolu. Čudno je, da se ne može naći jedan dobar katolik, koji bi poznavao vlaški jezik i koji bi mogao narod prevesti na pravu katoličku vjeru, jer toga Gabre ne može uraditi. Što se tiče polaganja vjeroispovijesti, to nuncij nije htio pristati, da u njegove ruke položi bez dozvole kongregacije, — a što se tiče dolaska u Beč svake treće godine, bit će bolje, da dođe Gabre u Rim i da se ondje dade zaređiti od jednoga kardinala, kao što je to učinio i Sime Vratanja. — Što se napokon tiče interesa zagrebačkoga biskupa, to je nuncij mišljenja, da se zagrebačka biskupija ne može podijeliti bez odobrenja Svete Stolice.⁹

Tajnik kongregacije ponovno je pisao nunciju u pitanju imenovanju Gabre za vladiku 13. septembra 1642., na što mu nuncij odgovara 4. oktobra iste godine, da je poslao na kongregaciju o tome opširno izvješće.¹⁰ Gjuro Lippay, ugarski kancelar javlja nunciju u Beč iz Obersdorfa 12. oktobra 1642.: »In negotio Gabrielis Predovich, futuri Valachorum episcopi, sua maiestas caesarea dominus meus clementissimus iuxta opinionem vestrae celsitudinis sese resolvere dignata est, et mandavit clementer dicto Gabrieli, ut Romam se conferat ad praestandam fidei catholicae professionem et consequendam episcopatus consecrationem in unione eiusdem sanctae catholicae ecclesiae cum assignato ipsi titulari episcopatu, quem praec manibus habebat reliquis certiore et ut sperat a sua sanctitate acceptandum, speret ut vestra illustrissima celsitudo liberaliter promissam ipsi opem pro itineris expensis

⁹ Ex tabulario S. C. De Propaganda fide-Lettere antiche Vol 85 (Lettere di Svizzera, Germania, Polonia, Boemia ed Ungaria 1642. fol. 120).

¹⁰ Ibid. fol. 121.

suppeditare non differat...¹¹ Bečki nuncij sve to javlja tajniku kongregacije Ingoliju i traži, da mu kongregacija povрати novac, koji će dati Gabri na put za Rim.¹²

Tako je bilo sve spremljeno, da Gabre Predojević nakon svoga imenovanja ode u Rim na posvetu i potvrdu, ali on toga nije učinio, nego je pošao u Peć patrijarhi, koji ga je rukopoložio. Prije toga položio je ispovijest vjere u ruke bečkoga nuncija, kao što se vidi iz Petretićeva izvještaja iz godine 1663. Što se tiče dakle vjerskog uvjerenja Gabre Predojevića i njegova odnosa prema katoličkoj crkvi, treba naglasiti, da je on priznao ujedinjenje s rimskom stolicom i da je imao najbolju namjeru poći u Rim radi polaganja ispovijesti vjere i radi potvrde. Međutim po primjeru svojih predšasnika nije mogao radi tradicije prekinuti veze s pećkim patrijarhom kao nacionalnim središtem doseljenoga naroda to više, što su u ovo posljednje vrijeme patrijarhini egzarsi u ovim stranama uzeli gotovo svu vlast u svoje ruke. Nakon Peći spremao se u Rim, ali ga je brza smrt zatekla, jer je umro već 1644. godine. Iz pisma kralja Ferdinanda od 26. augusta 1644. god. upravljenog na papu razabire se, da je Gabre umro negdje ljeti 1644. god., jer se tu veli: »nunc per mortem et decessum reuerendi quondam Gabrielis similiter Predoevich...¹³

Petar Petretić u svojem izvještaju veli, da je Gabre sve do smrti ustrajao u raskolu i krivovjerju i da je malo vremena pred svoju smrt doveo iz Turske čitavi manastir kaluđera, među kojima se nalazio i S a v a S t a n i s l a v i ć, kasniji marčanski vladika. Iz manastira Marče istjerao je stare monahe i namjestio ove prebjeglice.

Vasilije Predojević, četvrti imenovani vladikaavidnički (1644—1648.).

Nakon smrti Gabre Predojevića kaluđeri marčanskog manastira pozvali su V a s i l i j a P r e d o j e v i ć a, arhimandritu manastira u Gomirju, u Marču. Vasilije je prihvatio ovaj poziv

¹¹ Ibid. fol. 126.

¹² Ibid. fol. 125.

¹³ Theiner Monumenta Slav. Merid. op. c. II, 128. 129. (archiv. Vatic. Principi vol. 62 fol. 1.).

i upravljao Marčom kao gomirski arhimandrita. Od kaludera i od narodnih vođa bio je istaknut kao nasljednik Gabrin. Kralj Ferdinand izdaje mu dekret za biskupa svidničkoga i moli papu, da ga potvrdi. Kralj ističe, da je podijelio svidničko vladništvo Vasiliju Predojeviću, arhimandriti gomirskom, mužu sposobnom i zaslužnom na preporuku mnogih svojih podanika. Moli papu, da ga potvrdi i da se tom prilikom ne traži uplata anata, jer je svidničko vladništvo samo naslovno pod nadbiskupijom kaločkom i prema tomu nema nikakvih dohodaka.¹⁴ Petar Petretić, koji inače prikazuje dvojicu prethodnika Vasilija kao krivovjerce i raskolnike, posebice ističe za Vasilija, da je »vir, ut apparatus, ad catholicam fidem et sanctam cum Romana ecclesia unionem viventibus adhuc praecedentibus Valachorum episcopis bene affectus et propensus.« To se vidi iz toga, što se običavao ispovijedati kod Isusovaca, kad bi oni preko Gomirja prolazili iz riječkog samostana u Zagrebački i obratno. Osim toga da dobro pozna grčki i ćirilovski jezik, kojim se Vlasi služe. Radi toga su se svi nadali, da će ispraviti pogrješke svojih predšasnika, da će dovesti narod na uniju sa Svetom Stolicom, da će izbaciti iz grčkoga obreda riječju i primjerom grijeske i zle običaje i da će među Vlasima raširiti katoličku vjeru.

Nakon imenovanja položio je Vasilije u Beču u ruke apostolskog nuncija ispovijest vjere i krenuo u Rim radi posvete i potvrde. Sa sobom je ponio konstituciju Pavla V., zatim pismo Petra Domitrovića, kojim je darovao marčanskim biskupima zemljište u Marči, i imenovanje Ferdinanda III. pod titu-

¹⁴ Theiner, *Monum. Slav. Merid. II.* 128. 129. U dekretu se veli: »Posteaquam nos, cum ad singularem certorum fidelium nostrorum intercessionem et diligentem recommendationem pro parte fidelis nostri fratris Basili Predoevich, arhimandritae Gomeriensis, apud nos factum, tunc etiam pro ea, qua in constituendis legitimis ecclesiarum Dei pastoribus tenemur, cura et sollicitudine, pro iuris patronatus nostri autoritate, qua in ecclesiis Dei in regno nostro Hungariae eiusque sacrae coronae subiectis regnis et partibus fundatis optimo iure fungimur, episcopatum Suidnicensem, sub archiepiscopatu Colocensi existentem, nunc per mortem et decessum reverendi quondam Gabrielis similiter Predoevich legitime vacantem eidem Basilio Predoevich, personae utpote idoneae et benemeritae contulimus...«

lom Svidničkim. U Rimu je imao dobiti apostolska pisma, na temelju kojih bi bio posvećen za vladiku od jednoga rusinskoga biskupa. Petretić dakako ovdje dodaje, da se Vasilije obvezao, da će se u Rimu priznati samo vikarom pojedinih rimokatoličkih biskupa, na čijem teritoriju živu Vlasi i da će vršiti u ime njihovo obrede. Da je Vasilije branio samostalnost vladičanstva, vidi se najbolje iz toga, što je sa sobom ponio u Rim bulu Pavla V., koja čini osnov samostalnosti marčanskog vladičanstva.

Kad je Vasilije došao u Rim, nastala je dugotrajna rasprava o pitanju naslova. Konačno je Kongregacija De Propaganda Fide izdala dekret, u kojem se veli, da se ne mogu apostolska pisma za posvetu i potvrdu izdati na naslov »Svidnicensis«, jer je to naslov latinski, a grčki biskup nije sposoban da primi latinski naslov! U tom je smislu poslata predstavka u Beč pet punih godina izate odluke 29. januara 1649. god., dakle nakon smrti Vasilija Predojevića, koji je umro u samostanu Marči kao arhimandrita 1648. god. inakon što je bio već imenovan poslije njegove smrti novim vladikom Sava Stanisavljević, koji se baš u to vrijeme nalazio u Peći radi posvete i potvrde. Kongregacija nalaže nunciju, da stavi prijedlog za naslov: Vladika samostana i crkve Svetoga Mihajla Ahandela u zagrebačkoj biskupiji. Na prvi pogled bit će čudno, kako se što takva moglo dogoditi. Vasilije je od svih hvaljen i priznavan kao dobar katolik, koji bi imao prekinuti dosadašnju neodlučnost marčanskih biskupa; koji se nije bojao ne samo javno ispovjediti katoličku vjeru i jedinstvo s Rimom, nego se odrekao odmah i pečkoga patrijarhe i tako se stavio u najžešću borbu s njegovim egzarhima. Njegov nastup bio je takav, da se prema pripovijedanju Petretićevom u Beču prilikom imenovanja njegov pratilac kaluder Mihajlo, kad je čuo, da je položio ispovijest vjere, da je obećao pokornost rimskom papi, od kojega će tražiti potvrdu, i da će se dati posvetiti od katoličkog rusinskog biskupa, u bečkom bogoslovskom sjemeništu žestoko tukao u prsa jaučući na sav glas, da se s njime ne može vratiti natrag u Marču, i vičući: Jao meni, jao meni! Taj veliki čovjek visoko nadaren i na-

obražen, bio je kao katolik predstojnikom manastira u Gomirju i pošlo mu je za rukom, da cijeli manastir imade na svojoj strani. Ne samo to, njegov ugled među kaluderima i narodom bio je tako velik, da je bio pozvan za upravitelja marčanskog manastira. Takav katolički muž nije mogao biti imenovan u Rimu radi nesretnoga naslova i radi obrane samostalnosti marčanskoga vladičanstva! Zagrebačkim biskupima pošlo je za rukom, da nakon dugih i žestokih borbi sruše titul »Vretanjski«, koji je bio prikazivan kao izmišljen. Kad je ugarska kancelarija mjesto njega postavila novi titul »Suidnicensis«, da se učini prepirci kraj, oborili su se i na ovaj s ponovljenom snagom, kao na titul, koji se ne nalazi »in rerum natura« i jer »graecus non est capax tituli latini«. Kad je Vasilije sve to vidio u Rimu i kad nije mogao dočekati novoga titula, vratio se ogorčen kući. Na njegovo je mjesto kralj imenovao pod starim titulom »Vratanjskim« za vladiku Savu Stanislavića, a Vasilije je u grobu dočekao intervenciju ili potragu za novim titulom. Radilo se o ukinuću vladičanstva i o imenovanju vikara zagrebačkoga biskupa, ali se i ovaj put pokazalo, da se na taj način ne da ovo pitanje riješiti, nego da se mora ostati kod samostalnosti vladičanstva.

Petar Petretić opisuje ovu tragediju marčanskog vladičanstva na svoj način tako, da je Vasilije Predojević sam kriv, što nije bio imenovan! On veli, da se nije razumio u poslove, jer je sam osobno pošao u Rim bez znanja zagrebačkog biskupa Martina Bogdana (1643.—1647.). »Antequam negotium decideretur ac difficultas praemissa solveretur, idem archimandrita Basilius morae potius impatiens, quam defectu expensarum — nam Sua Sanctitas ducentos scudatos, prout ipse referebat, eidem in expensas dari iuraverat — finem expectari nequiens, aut potius nolens, rediit non confirmatus et non consecratus mansitque uti archimandrita in praedicto monasterio Sancti Michaelis usque ad mortem brevi postmodum subsecutam.«. Ova posljednja konstatacija Petretićeva o brznoj smrti Vasilija nakon povratka iz Rima, ne stoji, jer je on bio u Rimu koncem god. 1644. i možda početkom 1645. god., a umro je istom sredinom 1648. god., kako to sam Petretić na jednom drugom mjestu u svom izvješčaju ističe.

Što je bilo s Vasilijem nakon povratka iz Rima, ne zna se točno. Iz jedne isprave, koju je on izdao 6. decembra 1646. god. u Marči zajedno s igumanom manastira Ćirilom Nikšićem, i u kojoj dopušta pojedinim ljudima, da podižu vinograde na zemljištu crkve Svetoga Mihajla Arhanđela, zove sebe »episkopom Srbijem vrjetanjskim« i »arhimandritom goemirskim«. ¹⁵ On je prema tomu i dalje živio u manastiru Marča kao imenovani vladika i čekao na svoje riješenje iz Rima, koje nije nikada dočekao. Petretić tvrdi, da su ga marčanski kaluderi radi unije otrovali i radi toga kao nevjernika pokopali izvan marčanske crkve. Kad je on nakon svoga imenovanja 1648. god. vizitirao marčanski manastir i kad je pitao kaludere, zašto su Vasilija pokopali izvan crkve, odgovorili su mu, da su to učinili zbog toga, što nema mjesta u crkvi, jer su ondje pokopana već trojica vladika. Međutim on je na svoje oči vidio, da u crkvi imade još toliko mjesta, da bi se i četvorića mogla sahraniti. Kad je pitao Vlahe laike, zašto Vasilije nije pokopan u crkvi, odgovorili su mu da zato, što nije išao prije patrijarši, a onda papi u Rim. ¹⁶ Ova tvrdnja ne će biti vjerojatna s toga, što bi se u ovom slučaju monasi marčanski, a među njima i Sava Štanislavić, koji je kao đakon vladičim po svoj prilici s njime putovao i u Rim, sjetili istom nakon četiri godine, da otruju Vasilija. Boravak Vasilija u manastiru Marči od 1644.—1648. godine jasnim je dokazom, da je manastir bio u jedinjen s katoličkom crkvom, jer se inače ne bi moglo razumjeti, kako se pojedini članovi manastira nisu ni tužili na sjedinjenog arhimandrita. Razlog, zašto Vasilije nije pokopan u crkvi, bit će u tome, što on nije bio vladika, jer nije posvećen nego samo imenovan.

¹⁵ Dr. Aleksa Ivić, Nekoliko ćirilskih spomenika iz XVI. i XVIII. veka (Vjesnik hrv.-slav.-dalm. arhiva. Zagreb 1913. god. sveska 2. p. 102). Dozvola se izdaje za podizanje vinograda u marčanskim Goricama. Od vinograda se imade plaćati desetina.

¹⁶ Na osnovu ovoga dokumenta moglo bi se misliti, da je Vasilije nakon svoga povratka iz Rima bio u Peći kod patrijarha i da se tamo dao posvetiti za vladiku. Međutim to je posve isključeno, jer je Vasilije vazda važio kao otvoreni pristaša jedinstva s katoličkom crkvom. U tom se svi pisci slažu (conf.: Manojlo Grbić: Karlovačko vladičanstvo I, 207, koji veli, da sa »ovijem čovjekom nije čist posao«. Tako i Dr. Aleksa Ivić, Iz historije crkve op. c. 8. 9.). To svjedoče i svi savremeni dokumenti.

Sava Stanislavić, peti marčansko-svidnički vladika (1648.—1661.).

Manastir u Lepavini.

U prvoj polovici sedamnaestoga vijeka sve je više monaha iz Turske dolazilo na kršćansku stranu. Manastir Marča bio je pretijesan, da se tamo svi smjeste. Radi toga pomišljali su marčanski biskupi, da se u varaždinskoj krajini podigne još jedan manastir. Prebjeglice kaluđeri zamolili su 1642. god.¹⁷ kapetana križevačke granice, da im se dade razrušena rimokatolička crkva nedaleko Križevaca u Lepavini, gdje bi si oni sagradili manastir. Kapetan je udovoljio njihovoj molbi i izaslao u Lepavinu komisiju, koja je kaluđerima predala crkvu i toliko zemljišta, da su mogli sagraditi manastir i popraviti crkvu. Kad je za to dočuo zagrebački biskup Vinković, pošao je osobno u Čazmu i ondje je na svečanoj sjednici čazmanskog kaptola protestirao protiv osnutka ovoga manastira. U pismenom protestu, koji je uložen 1642. god. 25. januara, veli se, da su neki monasi reda sv. Vasilija, po narodnosti Rasciani ili Vlasi, po vjeri raskolnici, koji su došli iz Turske, počeli graditi god. 1636. manastir na brdu Branska nad selom Sesvečani, udaljenom od Križevaca za jednu milju. Iz ovoga manastira da se širi dalje grčki raskol na štetu katoličke crkve. Pošto nije dozvoljeno prema kanonima podizati manastire bez privole i znanja ordinarija, to Vinković protestira protiv gradnje Lepavine.¹⁸

Ivan Jakob Galer, vrlovni kapetan križevačke krajine, izdaje 1643. god. 11. septembra manastiru u Lepavini povelju, kojom potvrđuje darovnice seljana sela Branske i Sesvečana izdate kaluđerima. Tu je povelju potvrdio 1644. god. 5. februara vojvoda Gvozdan, sudac križevačke krajine, zatim Honorije Trautmansdorf, general, Juraj Ljudevit Schwarzenberg u Varaždinu 1644. novembra 23. Darovnicu je potvrdio i kralj Ferdinand III. 1652. 15. jula.

¹⁷ Ta je godina uzeta iz izvješća gradačkog ratnog vijeća od 1651. mjeseca septembra. Međutim bit će vjerojatnija godina 1636., koju spominje Vinković u svom izvještaju.

¹⁸ Archivum ecc. Zagreb, Ecclesiastica XI, A. Vol. II, 8/77 Protest je potpisao Gregorius Gorianzki, lector et canonicus Chasmenis...

Lepavinski kaluderi nisu bili zadovoljni s dobivenim zemljama, nego su poslali kralju poslanstvo, u kojem su se nalazili monasi Sava Milenović i Vasilije Bastašić, koji su tražili od kralja, da se manastiru kao kmetovi podvrgne 12 ili najmanje 4 sela u okolini manastira, kako im je bilo obećano. Na to je kralj naložio, da se brzo ispita ova stvar i da se navedu razlozi, zašto nisu data obećana sela kaluderima. General Leslije predao je predmet na rješavanje križevačkom kapetanu Galeru, koji odgovara, da ne samo da se imade odbiti molba kaludera, jer u granici nije nigdje običaj, da se sela davaju pod kmetstvo gospodi, nego da se monasi imadu otkrati iz krajine kao i drugi svećenici, jer su turske uhode. Ratno vijeće o svem tomu izvješćuje kralja 1654. god. septembra mjeseca i usvaja prijedlog, da se sela nemaju predati manastiru, jer bi to bio prejudic za ostalu vlastelu, koja bi to isto tražila. Na prijedlog o izgonu ne pristaje ratno vijeće, jer bi radi toga došlo do uzbuna među narodom, koji brani kranjske međe od provala Turaka.¹⁹

U pitanju zemalja i sela kmetovskih tražili su kaluderi manastira Lepavine preporuku i od zagrebačkog biskupa Petra Petretića. Radi toga šalju k njemu u Zagreb 8. juna 1658. izaslanstvo, koje mu je imalo predati pismo, u kojem »starac gvardijan (iguman) Visarion u ime sviju kaludera daje ovu vrlo zanimivu izjavu: »... ipak se čudim za te rieči poslanne, ščo e vaše gospodstvo govorilo tomu bratu spiridonu (Spiridion Krasojević), da nismo pokorni papi ni velkoi crkvi rimskoi apostolskoi. Dobro vaše gospodstvo da zna, mi smo pokorni ocu papi, kanno i prvem papem i crkvi materi velikoi apostol-

¹⁹ God. 1656. 31. oktobra ponovno potvrđuje Ferdinand III. sva zemljišta, što su ih manastiru dali seljani sela Branska i Sesvečani. Kralj Leopold odredio je 29. novembra 1659. na molbu lepavinskog arhimandrita Kordića, da krajiško povjerenstvo ispita, koja zemljišta pripadaju manastiru Lepavini i da ga o tome izvijeste. Mjesto sela dobivali su kaluderi iz državne kase 200 for. godišnje za izdržavanje. General Trautmandorf prijavio je kralju Leopoldu, da kaluderi »die gewöhnlichen Kirchen functiones und seel nutzen nicht absolviren auch bey jüngst vewichener wallachischen revolta sich gar schlecht gehalten und den maisten tumult verursacht, benebens aber vorhin mit genugsamen underhaltung versehen seyen (Vindica 1066. dec. fasc. 8 col. Lopašić).

s koi, a u svom redu Oca Vasilija. A ščo vaše gospostvo veli, da niesmo velike crkve katolici. Mi govorimo, da smo pravikatoličani, otkako se Kristuš krstio i sedmi sabor svetieh otac mi ono držim. A ščo nam vaše gospostvo besedi za patriarhu carigradskoga, da ga se otvržemo. Bog me malo za njega i marimo! On e Grk, Mi smo Srblji. Mi da niesmo pokorni ocu papi i blagočastivomu Rimu, ne bismo iskali u vašega gospostva preporučenja, nego bismo išli, kako i ostali kaludjeri. Ali smo vašem gospostvu pokorni i ocu papi, a u svom zakonu Oca Vasilija»²⁰

Mi ćemo se na ovu činjenicu i kasnije vratiti, a za sada samo treba naglasiti, da je posve krivo, kad se lepavinski manastir predstavlja kao čisto pravoslavni manastir u opreci sa sjedinjenim manastirom marčanskim. Istina, kasnije je došlo do te distinkcije, ali u ovo vrijeme upravljali su lepavinskim manastirom ljudi, koji su se u svakoj prilici prikazivali sjedinjenima.

Sava Stanislavić i unija.

Sava Stanislavić bio je dakonom u vladika Maksima i Gabre. Ta se čast u velike cijenila u Marči. Radi toga bio je on izabran za arhimandritu i predložen kralju Ferdinandu za vladiku, premda se tomu oštro protivio Ivan Gans, ispovjednik na dvoru. Kralj ga imenuje svidničkim biskupom. Sava pristane, da položi ispovijest vjere, da od rimskog pape zatraži potvrdu i da se dade zaređiti od jednog sjedinjenog biskupa. Ispovijest vjere učinjena je svečanim načinom u isusovačkom kolegiju u Lincu u prisutnosti Đure Selepčenića, ugarskog kancelara i tadašnjeg biskupa njitranskog, a kasnije nadbiskupa kaločkog, i Nikole Dijaneševića, prepozita zagrebačkog kaptola i nekoliko članova kolegija. O tom činu izdata je potvrda, koju je Stanislavić dao prepisati zagrebačkom biskupu Petretiću. Mjesto u Rim otišao je koncem

²⁰ Tu su molbu obnovili lepavinski kaluderi iste godine 12. augusta. U jednom pismu na Leopolda god. 1668. priznavaju se lepavinski kaluderi katolicima.

godine 1648. Stanislavić u Peć patrijarhi, koji ga je imenovao »Vratanski« vladikom i rukopoložio. Osim toga morao se Stanislavić zavjeriti, da ne će liturgije služiti na beskvasnom kruhu. O imenovanju i posvećenju izdao mu je patrijarha dekret, u kojem mu daje jurisdikciju nad svima Vlasiima od Dunava do Jadranskog mora. Zatim mu daje vlast, da rukopolaže klerike u čtece, hipodakone, dakone i presbitere. Isto tako imade upravljati kaluđerima i postavljati im igumene i arhimandrite.

Petretić, koji je svojim očima vidio ovaj dekret, pripovijeda, da je Stanislavić za imenovanje i za posvetu morao platiti patrijarhi 500 zlatnih škuda, 300 zlatnih mletačkih cekina, 100 carskih cekina i 2250 rajnčki. To je Petretiću pričao kaluđer, koji je Savi prije polaska na put brojao novce. Kad je Petretić pitao kaluđere, zašto je Stanislavić odnio toliki novac, odgovorili su mu, da vladike u Turskoj moraju svake godine davati danak patrijarhi u Peći. Taj patrijarha mora opet svake godine davati carigradskom patrijarhi dvanaest konjskih tovara zlata. Carigradski patrijarha daje taj novac kao danak turskom caru za izdržavanje harema! Budući da vratanski vladika ne može ići svake godine u Peć, to on svoj danak daje od jednom.

To je dakako samo priča Petra Petretića, koji je htio dovesti Savu Stanislavića u vezu s turskim haremom, da se to lakše protiv njega bori. Ako je Sava nosio kakav novac patrijarhi, to je to učinio radi toga, da se kršćanima u Turskoj u ljutoj nevolji u turskom ropstvu pomogne.

Na ovom putu pratio je Savu u Peć đakon Gabre M i a k i ć, njegov nasljednik na vladičanskoj stolici. Sava se vratio iz Peći početkom godine 1649.²¹

U jeseni 1651. god. spremio se Sava Stanislavić na put u Rim. Na putu ga je pratio jedan od marčanskih kaluđera. Na proputovanju pohodio je zagrebačkog biskupa Petra Petretića, kojega je molio, da mu daje preporučna pisma za kongregaciju

²¹ Zanimivo je, da Petretić u ono doba nije znao, da li je patrijarha, koji je zaredio Savu, bio sjedinjen s rimskom crkvom ili nije, pa ipak radi toga zove Savu raskolnikom. On veli, da ga patrijarh posvetio na vladičanstvo crkve Sv. Mihajla ili Rovište (Archivum ecc. Zagrab. Epist. episcop. I, 64).

de Propaganda fide. Tom je prilikom zatajio, da ga je patrijarha imenovao pod naslovom Vratanjskim i da od njega imade i pisma o posveti za vladiku. Ova dva dekreta nije ni u Rimu pokazao. Što se tiče svoga puta u Peć, govorio je, da je morao tamo poći radi pritiska vlaških prvaka. Petretić je znao na osnovu dekreta kongregacije De Propaganda fide, da u Rimu ne će biti potvrđen pod naslovom Svidničkim. Osim toga mu je prebacio sve njegove dosadašnje pogrješke, pa mu je konačno savjetovao, da za sada odgodi svoj put u Rim i da traži od kralja imenovanje na novi naslov. Sava nije na to nakon dugoga nagovaranja nikako htio pristati nego je izjavio, da mora sada poći u Rim, da dobije od Svetoga Oca oprostjenje i razriješenje od sviju krivica i blagoslov i da prizna crkveno jedinstvo. On nove posvete ne treba, jer je već posvećen za biskupa. Zagrebački biskup izda mu nakon ove izjave »preporučena pisma«, u kojima je opisao svu povijest marčanskog vladičanstva, dakako na svoj način tražeći prije svega, da se to vladičanstvo ukine ili da se imenuje Sava njegovim vikarom za vjernike grčkoga obreda. Čini se, da je Stanislavić slutio, da mu se u ovim pismima dobro ne piše i da će iz Rima doći praznih rukava, ako dade listove pročitati u kongregaciji. Radi toga ih je kod sebe zadržao i prezentirao kongregaciji samo kraljev dekret o imenovanju za svidničkoga biskupa. U Rimu mu je na ruku išao jedan franjevac, kojega radi toga Petretić naziva »fratrom vagabundom«.

Sava Stanislavić vratio se iz Rima s jednim pismom, koje je kongregacija upravia na bečkoga nuncija. Dao je po čitavom kraju proglasiti, da je dobio potvrdu od rimskoga pape.

Eto, pred svim svijetom ide Sava u Rim, da se pokaje za svoje pogrješke, da dobije blagoslov i da prizna jedinstvo. Sa autoritetom svete Stolice nastupao je Sava pred kaluderima. Toga sigurno ne bi bio činio, da je bio čisti »raskolnik«. Treba dakle naglasiti, da je Sava Stanislavić kao i njegovi predšasnici službeno priznao jedinstvo crkvi.

Dakako da Petretiću nije bilo drago, što su mu planovi u Rimu ometeni. Zato je sa svom žestinom udario na novoga vladiku. On dokazuje, da nije katolik i za tu tezu iznosi ove

ćokaze: Prvo, što šiba svoje monahe, ako razgovaraju s katolicima s riječima: naučit ću vas ja pameti, davoli, što pijete i jedete s Luteranima! Drugo: biskup je vidio njegovo pismo kaluđerima u Lepavini, kojima se grozi anatemama. Proklinje Simu Kordića, arhimandritu manastira, što je obećao kralju, da će graditi među Vlasima katoličke škole i što je izjavio, da je pokoran zagrebačkom biskupu. U tom pismu mu veli: »Ako si hristian, zašto se ne bojiš moie kletvi, ako li si Rimljanin, zujai, na ia i od pape imam veliku oblast!« Treće mu je »krivovjerje« što zabranjuje Vlasima polaziti katoličke crkve i propovijedi i što kod toga viče: »Hoću te naučiti u muške crkve hoditi!« Osim toga ne nosi svoga kaluđerskog odijela nego jaše na konju u crvenim lovskim visokim čizmama opojasan sa širokim pojansom, koji je sav pozlaćen! Drugoga »krivovjerja« nije mogao Petretić na njemu opaziti!

Iza povratka Save Stanislavića iz Rima sačuvano nam je jedno njegovo ćirilovsko pismo upravljeno podravskom protopopu Atanaziju Dragojeviću. Protopop je teško vrijedao vladiku i bio mu nepokoran. Radi toga mu Sava, koji se zove: »Sava, milostiu božie u episkop Vrjetain Srblijem«, veli u početku pisma: »Da ti Bog onaku sugubu dast. I ovo razumesmo, kako pišeš i nas osuždueš i ničizavaš i svoemu monastiru pokazueš nož medom namazan, ali će biti božia vola, svaki toliki špot ne će, uzdam se, da ne će ni Bog prostiti, a kamo li ljudi. A zgrješan iesam, a Bog me postavi na ovo mesto, a ovi me ljudi ne nariču ludom, kakoto vaša milost. A po čemu ti mjene naričeš ludom? Eda sam te bio ali okivao? Ako sam ti u srcu i rekao dvie tri reči, a ti veće hrupi pisati sramotu iza sramote. Ali ne znam, ali meni, ali sam sebe. A ščo mi pišeš, da se ne špotamo pred gospodom. Znai u gospoda, kako to hodi. A ako Bog da, skoro ću ia doprieti do đeneralu. Onda ću mu odnieti ove tvoe liste. Ako ti se ščo hoće, onda dođi. A eda bude đeneral, kako i prvi i pravica, koia e i prve bila. A ščo govoriš nas Hrmljane, a vas Marčane i da ia ne mogu vami nišča učiniti, tko bude kriv. Bog zna, ščo bude, a ti dieli Hrmljane i Marčane tamo po Podraviu. Ia se boim, da ti ne budeš tako dielio.« Na koncu pisma dodao je Sava ove riječi: »A ti se boi Boga. Ako li

si Rimljanin, ia imam vlast i ot pape! I oni tako ne čine, veće drugoiačie svoje starie počituu.«

Iz ovih se riječi razabira, da su se u manastiru Marči i u Lepavini nalazili u ovo vrijeme kaluderi, koji su došli u ove strane iz manastira Hrmanja, pa su se djelili među sobom na »Marčane« i »Hrmljane«. Među Hrmljane spada i vladika Sava Stanislavić, protiv kojega se digla opozicija sa strane Marčana, jer je do sada bio običaj, da vladikom bude čovjek iz njihove sredine, a ne stranac.

Hrmanj je podignut na otoku rijeke Unca u Unu i bio je u starini glavno mjesto hrvatskoga plemena Lapčana. Kad je manastir sazidan, ne zna se. Iguman manastira zamolio je radi velikih turskih progona 1638. god. kralja Ferdinanda, da mu dozvoli sagraditi manastir u Primorju. Kad se tomu oprostio grof Frankopan 1642. g., nastanili su se kaluderi u manastirima Marči i Lepavini.²²

Druga važna činjenica, koja izbija iz pisma, jest, da su se u ovo vrijeme kaluderi dijelili ne samo na Marčane i Hrmljane nego i na »Rimljane« i »Nerimljane«. Pred »Rimljanima« se Sava hvali, da imade i od pape vlast i da mu prema tomu oni ništa ne mogu. Iz pisma se vidi, da je Sava bio velika neznalica. Osim toga bio je nasilan prema kaluderima. Pred narodom znao se isticati vanjskom pojavom kao kakvi narodni junak, koji konja jaše i sablju paše. Graničarima je to imponiralo i to je bilo uzrokom, da se na vladičanskoj stolici mogao tako dugo uzdržati ovaj nepismeni čovjek.

Godine 1652. 12. jula šalje pismo zagrebačkom biskupu Petretiću bečki dvorski župnik Đuro Matijašić, u kojem mu javlja, da šalje u donje krajeve Hrvatske i Savonije Mihajla Radičića, Bosanca, koji imade ispitati, da li se »Sednicensis« biskup Sava Stanislavić drži zakletve, koju je u Lincu položio. Do njegovih je ušiju došao glas, da je Sava prije Rima išao patrijarhi i da se od njega dao posvetiti,

²² Manojlo Grbić, Karlovačko Vladičanstvo I, 171—175; Petar Uzelac, »Srpsko Kolo« 1882. 1. i 2. Uzelac misli, da se manastir prozvao po celjskom grohu Hermanu, čemu se s pravom protivi Grbić.

a u Lincu je obećao, da će ići u Rim. Osim toga tuže ga, da kaludere, koji se družu s katolicima, šiba i da se ne pokorava svojem ordinariju. Radičić imade sve to ispitati i izvijestiti u Beč. Matijašiću je mnogo stalo do ove stvari, jer je on preporučivao Savu u svoje vrijeme na svim uplivnim mjestima, a osobito kod kapetana Gornje Austrije, pa mu se to sada predbacuje.²³

Sava nije držao nikakvih veza sa Petretićem, koji ga je više puta pozivao k sebi, a on bi se vazda znao ispričati, da ne može doći. Tako mu piše iz Marče 1653. oktobra 5. da ne može doći, jer su mu se svi kaluderi, kojih i onako malo imade, »razašli spravljajući zimnicu«, a osim toga on se mnogo istrošio i dosadili mu dugi puti.²⁴ Petretić se potužio kralju radi vladanja Stanislavića 1655. god., jer da je on sa kaluderima razrušio jednu katoličku crkvu i iz njezine grade popravio marčansku crkvu. Osim toga ne će da mu plaća dvanaest mjera voska, što je davao svake godine Vratanja i njegov nasljednik Maksim, a vladike iza njih nikako nisu davale. Biskup veli, da je zamolio varaždinskog generala, da mu bude u pomoći u ovom pitanju.²⁵

²³ Epistolae ad Petretić, Archivum Ecc. Zagrab. Vol. II, n. 82.

²⁴ Potpisao se: »Vladika Sava Stanislavić«. Pismo je zapečaćeno pečatom, na kom je pod biskupskom mitrom i štapom u grbu izvajano janje, a okolo ima napis »Maxim Praedoevich. Epi. Vlaschi«. Mitra je po latinskom obredu.

²⁵ Libelli supplices arch. ecc. Zagrab. I, 82 (2); Epistolae episcop. Zagrab. ibid I, 76. Za vrijeme Save Stanislavića podigli su Vlasi u ivaničkoj krajini pravu bunu protiv biskupa. S njima su se složili Predavci i ostali Slovinci. Petretića izvješćuje o ovoj uzbuni Ivan Dolački iz Repinca. Pod nagovorom kapetana govorili su buntovnici: »Neka nas dodie Biskup dižmati. Hoćemo mu dati dižmanja!« (epist. ad Petretić III. n. 60).

Stanislavić je primao »auf der Rön. Khays. Mays. genedigiste Resolution und darauf ergangene Cameralische genedige Verordnung« mjesečno trideset forinti (Arc. Ecc. Crisiensis Fasc. I.).

God. 1654. augusta 25. preporuča kralju iz Varaždina general grof Leslie, da se odbije molba lepavinskih kaludera, da im se daje iz državne kase novčana potpora, jer su raskolnici i protivnici katoličke crkve. (Vindica 1654. fasc. 10). Među lepavinskim kaluderima bio je Spiridion Krasojević, koji je stajao u živom dodiru sa zagrebačkim biskupom i s katolicima.

Kazali smo, da je Sava Stanislavić kao i njegovi predšasnici priznao javno katoličku crkvu i odrekao se pod zakletvom raskola, ali za vrijeme svoga vladičanstva ne samo da se nije stavio na stranu ujedinjenih, kao što je to učinio Vasilije, nego je u čitavom svom radu pomagao pravoslavne. Sava se ističe kao srpski nacionalista i on više gleda na nacionalni nego li na vjerski momenat. On nije biskup Svidnički nego vratanjskih Srba. On se ponaša kao gospodar u novoj postojbini i htio je gospodariti. Da što više pojača svoj upliv, upotrebljava sva sredstva. On se sada grozi patrijarhom pećkim, sad opet papom rimskim, sad traži intervenciju generala i kralja, sad se opet u danoj zgodu obraća na sud naroda i diže potajne bune, kad je to potrebno, da provede svoju politiku. Stanislavić je unio u borbu orientalnu taktiku, kojoj je bila glavna karakteristika, da je bila neiskrena prema svima. Kad ga je varaždinski general u prisutnosti jednog Isusovca pitao nakon povratka iz Rima, da li priznaje papu kao vrhovnu glavu crkve, odgovorio je, da je svima poznato, da je papa veliki gospodin, kojega poštuju kraljevi i knezovi!

Godina i dan smrti Save Stanislavića ne da se točno označiti. Prema Petretićevom izvještaju imao bi umrijeti prije 21. aprila 1662. Prema isusovačkom izvještaju umro je 1662. god. Prema pismu kralja Leopolda iz Beča 1662. januara 8. morao bi Sava umrijeti »vor etlichen Wochen«, dakle koncem godine 1661.²⁶

Prije svoje smrti preporučio je narodu i vojvodama, da izaberu za vladiku Gabru Miakića.²⁷

²⁶ Isusovačko izvješće veli: »Is antequam anno 1662. infaustam efflasset animam...« Pismo Leopoldovo nalazi se u Vindicia 1662, jäner fasc. 7. U zagrebačkom nadbiskupskom arhivu i to u »Ecclesiastica« XI. A. vol. III. 8/141 nalazi se jedno drugo pismo Leopoldovo od 18. februara 1662. god., u kojem se veli: »Cum ante aliquot septimanas Sava Stanislavicz, Valachorum quondam episcopus in confiniis Sclavoniae, (e vita decesserit...« Aleksa Ivić (op. c. 11 pag.) tvrdi, da je umro oktobra 1661.

²⁷ Isusovačko izvješće opisuje novoga kandidata za vladiku Gabru Miakića ovako: »...hominem procero et vasto corpore, decoro vultu, ingenilo vulpino, praeditum, sed nulla tinctum doctrina, nisi exigua cyrillici characteris legendi scribendique imbutum peritia nominavit successorem omnibusque Valachis tanquam futurum eorum episcopum colendum proposuit«.

Lepavinski arhimandrita Sime Kordić i Sava Stanislavić.

Najčudniju je ulogu u ovo teško vrijeme igrao Sime Kordić, iguman lepavinskoga manastira. Kordić je bio čovjek ambiciozan i prevrtljiv, koji je radi svojih ličnih koristi sada pregovarao sa zagrebačkim biskupom i kleo se na uniju, a sad opet, kad mu je to išlo u prilog, polazio patrijarhi u Peč, odricao se unije i pristajao uz pravoslavlje. On nije bio zadovoljan sa čašću igumana lepavinskoga manastira nego je težio za časti arhimandrite, da bude posve neovisan od vladike marčanskoga. On je mislio, da će se na taj način najlaganije popeti na stolicu vratanjskih vladika. Radi toga je stajao u uskim vezama s Petrom Petretićem. U proljeće 1552. god. krenuo je u Beč, da isposluje imenovanje za lepavinskoga arhimandritu. Tamo je izvijestio, da Sava Stanislavić ne samo ne drži svoga obećanja u ispovijedanju katoličke vjere, nego što više progoni kaludere, koji pristaju uz uniju. Osim toga je izjavio „da će biti pokoran zagrebačkom biskupu i da će se kao arhimandrita brinuti za podizanje škole za obrazovanje mladeži. Nastup Kordićev u Beču svidio se kralju Ferdinandu III. i on izdaje iste godine 23. marta svečanu povelju, kojom imenuje Kordića lepavinskim arhimandritom. U dekretu se među ostalim veli: ...habito condigno respectu honestorum morum ac exemplaris religiosae vitae religiosi viri Simonis Kordich, ordinis sancti Basilii Magni, conventus Lepavinnensis prioris, ac recommendatione etiam nonnullorum officialium nostrorum eidem provincialatum sive functionem arhimandritiae inter religiosos ordinis praenotati in partibus regnorum nostrorum Croatiae et Slavoniae commorantes dandum et conferendum duximus absque ulla dependentia antenotati vladicae Saba Stanich...“.²⁸

Dakako da je na taj način Kordić navukao na sebe mržnju Save Stanislavića, koji ga stade žestoko goniti i napokon izbaciti iz crkve, premda je Kordić prema kraljevom dekretu bio posve neovisan. Kako je Sava imao ugleda u narodu, to je ova ekskomunikacija Kordiću bila vrlo neugodna i on se odlučio, da se riješi i ekskomunikacije i da ujedno dođe do svoga cilja

²⁸ Archiv ecc. Zagrab. Ecclesiastica XI. A. vol. I I 8/113. Zanimljivo je, da se Stanislavić ovdje zove „Stanić“.

posve protivnim putem. Marljivo je skupljao milostinju za podizanje škola među narodom. Kad je sabrao priličnu svotu, krenuo je patrijarhi Gavrilu u Peć, da izmoli od njega odrešenje od Savine ekskomunikacije. Patrijarha ga je zavolio i bez pitanja Save izdao mu je 1655. god. pismo, kojim ga oslobađa kletve. Zanimiva je svečana forma odrješenja, koja glasi: »Ot onjeh (apostola i Gosdinovih učenika) ubo i na nas drugi primatelie prišadšei tojže božestvene i blagodati imami proščeno i sie po duhu čedo naše ieromonaha Simeona arhimandrita, elikaže on iako čelovjek sgrješi i k Bogu pregrješi slovom, djelom, pomišleniem, volieiu ili nevoiieiu i svjem i svoimi čiustvi, ašče pod kletvoiu otčei u ili materieiu, ašče pod otločeniem arhiereiskim ili iereiskim bist ili svom prokletiu podpade ili kletvoiu zakle se i si u prjestupi inemi nekimi sgrješeni i prjevzeie, sia duhovnim otcem ispovjeda, ieže ot nih pravilo od srdea prieti isplniti usrdstvola... iclikaže zabvenia radi ne ispovjedana ostavi i ona sva da prostit icmu...« Iz posljednjih se riječi vidi, da je u ono vrijeme bila svuda u običaju ispovijed i da se davala pokora, koju je morao pokajnik ispuniti. Ovo odrješenje je zapravo neke vrste indulgencija, jer se daje samo za one grijeha, koji su već na ispovijedi oprošteni i za koje je izvršena naređena pokora. Prema tomu je u ono doba bilo u običaju u srpskoj crkvi i podjeljivane oprosta za vremenske kazne grijeha. Ovo je vrlo važno sa dogmatskoga staništa, jer se danas pravoslavni dogoslovi u nauci o oprostuvode za protestantima. U sedamnaestom dakle vijeku nalazimo u Peći kod patrijarha istu praksu glede oprosta, koja je vazda vrijedila u zapadnoj crkvi.²⁹

²⁹ Latinski prijevod u archiv. ecc. zagrab. Epist. ad diversos I (CXXXIX), 4. Na vrhu lista prijevoda napisano je: »Sequitur absolutio ab excommunicatione«, što znači, da je ovakih latinskih prijevoda bilo više na istom mjestu, pa su se izgubili. Na hrbtu je napisano: »Par quartae litterae ex cyrillico in latinum de verbo ad verbum translatae, quae per Simeonem Kordich ex Turcia allata est, in qua idem Simeon Kordich per patriarcham absolvitur ab excommunicatione, in quam antecedenter fuit per Szavam, ultimum episcopum Valachorum, irretitus. Et haec ipsa littera indicat Simeonem Kordich nec esse, nec tunc fuisse catholicum sive unitum sanctae Romanae ecclesiae, nam si catholicus fuisset, haeretici et schismatici episcopi excommunicationem curare non debuisset, multo minus

Kordić je u patrijaršijskoj crkvi u Peći služio službu i patrijarhi se Gavrilu sa svojim vladanjem tako svidio, da ga je iste godine 1655. 15. decembra imenovao arhmandritom. Pismo imenovanja dao je u ruke Kordiću i upravio ga na vladiku Savu i na igumana Iepavinskoga Visariona kao i na sve narodne vojvode. U dekretu se izričito naglasuje, da Kordić mora biti pokoran vladici Savi.³⁰

ab haeretico et schismatico patriarcha sive metropolita absolutionem petere, quam absolutionem per duos annos et amplius collecta pro scholis catholicis erigendis eleemosynaria pecunia emit.

Pravoslavna nauka o indulgencijama vidi se iz: Filaret, Pravoslavnoe dogmatičeskoe bogoslovie³, II. Petrograd 1882., str. 187., 188.; E. Uspenskij, Obličitelnoe bogoslovie. Ufa 1891. p. 118—122.; A. Svjetlakov, Izloženie učenja pravoslavnoj crkvi. Nižnij-Novgorod 1879., p. 57., 58.; M. Jastrebov, Iz lekcij po dogmatičeskom bogosloviju, Trudy 1908. I., 367.; Seredinskij, Ob indulgenciah. Petrograd 1860.; Makarij, arhiep. litovskij u »Hristianskoe čtenie« 1852., I., 406.; Makarij, Pravoslavnoe Dogmatičeskoe Bogoslovie³, II. 459—467.; Innokentij, Obličitelnoe bogoslovie. Kazan 1859., II., 305—332.; N. Beljaev, Rimsko-katol. učenje ob udovlctvorenij Bogu so storony čelovjeka. Kazan 1878.

Grigorije Živković, nekadanji mitropolit zborničko-tuzlanski, piše u svojoj knjizi: »Historija hrišćanske crkve za školsku mladež« (Tuzla 1897., p. 169., 170.) ovo: »Zatim je papska vlast uzvisivala na dogmu i počela učiti, da su ugodnici božji više činili dobra, nego što im je bilo nužno za njihovo spasenje, te da crkva može suviše zasluže svetiteljskih upotrijebiti na korist svojih griješnih članova i na oslobodenju duša, koje se nalaze u čistilištu. Papa je dobio pravo, da može raspolagati sa tim suvišcima zasluga svetiteljskih, koji se hrane u crkvi kao u kakvoj blagajnici. Odatle je poslije izašla indulgencija ili opraštanje grijeha ne samo živima nego i mrtvima, ako onaj, koji oprostunje traži i želi, zadovolji pravdi božijoj činjenjem dobrih djela, postom, molitvom, milostinjom i putovanjem u sveta mjesta. Dogma ta o indulgenciji služila je poslije rimskoj crkvi kao izvor dohodaka«.

Što je drugo nego indulgencija, kad patrijarha srpski Gavrilu oprašta grijeh Kordiću, koje je on ispovjedio pred duhovnim ocem i za koje je izvršio nametnutu pokoru? Iz jednoga drugoga pisma patrijarhe Maksima vidi se, da je vezao kletvom Kordića za ovaj i onaj svijet i prema tomu, da je i za mrtve dijelio oprost. Sigurno da Kordić nije došao praznih ruku k patrijarhi u Peć nego da je donio dosta obilnu milostinju!

³⁰ Dukumenat se nekad nalazio u nadbiskupskom arhivu, odakle je prenesen u arhiv Jugoslovenske Akademije. To se vidi po tome, što je na gornjoj njegovoj strani napisano »1655« olevkom istim pismom, kojim je pisano na ostalim dokumentima u tom arhivu.

Kad je Kordić tako od patrijarhe dobio oprostenoje od ekskomunikacije i arhimandritiju, mislio je, da ne treba patrijarhe više za svoje planove. Zato se ponovo okrenuo na uniju i ulagivao zagrebačkom biskupu Petretiću. Patrijarha je poslao u to vrijeme svoga egzarha Silvestra u krajinu, da sakuplja milostinju i da obavi vizitaciju. Kordić ne samo da nije primio egzarha, nego ga još prijavio vojničkim vlastima, tako da je on morao pobjeći kući prije svršenog posla. Radi toga patrijarha Maksim proklinje Kordića strašnim kletvama i izbacuje ga iz pravoslavne crkve.³¹ Godine 1660. obraća se Kordić na kralja Leopolda s molbom, da naloži preko varaždinskog generala Savi Stanislaviću, da prestane sa progonima protiv njega i lepavinskog manastira, jer je on imenovan samostalnim arhimandritom. Ističe, da Sava to čini radi toga, što ga je on prijavio u Beču, da je prođao u Tursku troje kršćanske djece. Kordić još kaže i to, da će naskoro krenuti u Rim i prijeći sa čitavim svojim manastirom na katoličku vjeru, jer Sava nije izvršio svoga obećanja.

Sava Stanislavić bio je u velikoj svadi i sa lepavinskim kaluderom Spiridionom Krasojevićem, koji se nalazio u uskim vezama sa zagrebačkim biskupom. Krasojević je pred njim položio ispovijest katoličke vjere i odrekao se raskola. Zapovjednik križevačke kapetanije Ivan-Jakob Galer javlja Petretiću 1656. god. 22. maja, da su Krasojevića radi toga lepavinski kaluderi na nalog Save Stanislavića uhvatili, vezali lancima, okovali i u tamnicu bacili. Tako vezanoga odveli su ga nakon nekog vremena vladici u Marču, koji je s njime okrutno postupao i drži ga na sramotu katoličke vjere još danas okovanoga. Galer je o tome pisao i generalu, a biskupa moli, da ovaj slučaj prijavi kralju, da se oslobodi ovaj kaluder.³²

³¹ Dokument se nalazi uz izvješće Petra Petretića u arhivu u Beču. Među ostalim »lijepim« riječima u ovom prokletstvu nalaze se i ove: »Perdet illum Deus excelsus... ille sit maledictus a Deo et a me patriarcha et ab omni ecclesia Seruianorum. Et quod sit ligatus in anima et corpore simul in omne saeculum et aeternitatem... Et quicumque vult hunc maledictum Simeonem in domum suam admitttere et cum illo manducare et bibere, sit etiam ille cum ipso maledictus et ligatus«.

³² Arch. ecc. Zagrab. Epistolae ad Petretić III, n. 122. Krasojević je molio 1660. Petretića, da mu pošalje papinsku indulegaciju i da dade pre-

Pravoslavni bogoslovi znadu katkada prigovarati katoličkoj crkvi radi njezine prevelike strogosti, radi apsolutizma i radi ekskomunikacija. K tomu se dodaju onda na široko i daleko priče o torturama i inkvizicijama. Evo iz ovoga, što smo naveli, vidi se, kako pečke patrijarhe nisu bile baš takvi mirni jaganjci, da se oni nisu ustručavali najstrožije kažnjavati i proklinjati svoje podložnike. Njihovi učenici upotrebljavali su protiv svojih protivnika ne samo usmeno prokletstvo, nego su ih bacali u lisičine i okivali teškim okovima na rukama i nogama. Dakle, molimo samo to, da u svom oku ne vidimo brvna, a u tuđem dobro vidimo i najmanju trunku!

